

Fagforbundets innspill til Riksantikvarens håndverksstrategi

Fagforbundet organiserer flere yrkesgrupper som vil omfattes av Riksantikvarens håndverksstrategi. Disse finnes både innen innenfor allmenne håndverksfag som tømrer, murer, maler og snekker, men også innenfor de om lag 40 fagene definert av Utdanningsdirektoratet som verneverdige tradisjonshåndverk – eksempelvis trebåtbygger, møbeltapetserer, smed og repslager.

Vi har medlemmer som arbeider innenfor kirken, museer, sentre for fartøyvern, stiftelser, kommuner, fylkeskommuner samt teater og scene.

Fagforbundet er representert i Faglig råd for bygg - og anleggsteknikk (FRBA) og i Faglig råd for håndverk, design og produktutvikling (FRHDP). Her jobber vi for en best mulig videregående opplæring for alle, inkludert våre medlemmer som arbeider innen yrker som vil berøres av håndverksstrategien.

Overordnede kommentarer

Fagforbundet mener det er positivt at Riksantikvaren har igangsatt arbeidet med en strategi for å sikre at eiere og forvaltere av kulturmiljø får tilstrekkelig og stabil tilgang på kompetente håndverkere i et langtidsperspektiv. Vi kjenner oss i hovedsak godt igjen problemstillingene som beskrives i utkastet til rammeverk. Videre er vi enig i Riksantikvarens vurdering om at behovet for tiltak som sikrer flere håndverkere med tradisjonshåndverkskompetanse over hele landet, er stort.

I tillegg vil Fagforbundet understreke at håndverksstrategien både kan og bør ha som ambisjon å bidra til at de ansatte får trygge lønns- og arbeidsvilkår og økt jobbsikkerhet. Dette vil i seg selv være viktig for å rekruttere og beholde tradisjonell håndverkskompetanse i hele landet.

Fagforbundet organiserer flere relevante yrkesgrupper og har derfor et sterkt ønske om å bidra i prosessen for det videre arbeidet. Vi håper at Riksantikvaren ønsker å bruke våre medlemmers kompetanse og at Fagforbundet kan inviteres som en relevant aktør inn i referansegrupper som dere nå skal nedsette. Vi ønsker også å bli satt på høringslisten i tilsvarende saker.

Trygge lønns- og arbeidsvilkår og forutsigbare rammer

Fagforbundet ser at våre medlemmer som arbeider med fredete og vernede bygg og fartøy har en sterk interesse og dedikasjon innen sine respektive fag. Dette utgjør et godt utgangspunkt å bygge videre på. Likevel erfarer vi også at mange har en berettiget bekymring for egen jobbsikkerhet grunnet usikker ordretilgang og økonomi. Både usikker finansiering, manglende forutsigbarhet, og forventninger om billige håndverkere, er med på å stikke kjepper i hjulene for å rekruttere og beholde ansatte. Derfor er det, i tillegg til styrking av kompetanse, avgjørende for rekrutteringen av fagfolk med tradisjonell håndverkskompetanse at de også sikres sterke faglige rettigheter og en konkurransedyktig lønn.

For å sikre rekruttering må virksomhetene med tradisjonell håndverkskompetanse – både offentlige og private – være attraktive, godt ledede arbeidsplasser som håndverkerne kan identifisere seg med. Faglige fellesskap, mulighet til faglig utvikling og mulighet til langsiktig investering i eget faglig

engasjement er viktige forutsetninger. Samtidig krever store og komplekse restaureringsoppdrag også stabile kompetansemiljøer av en viss størrelse. En forutsetning for alt dette, er forutsigbare økonomiske rammevilkår i kulturminneprosjekter – det må håndverksstrategien bidra til.

Mest mulig arbeid bør utføres med bruk av egne ansatte

Fagforbundet ser positivt på satsingen som kommer med kirkefondet, for behovet for et krafttak for ivaretagelse av landets kirkebygg, er stort. Samtidig illustrer satsingen den store problemstillingen håndverksstrategien må adressere: pengene finnes, men hvordan sikre nok kvalifiserte ansatte til å utføre arbeidet?

Det offentlige og Den norske kirke er selv eiere av mange vernede/fredete bygg. Fagforbundet observerer at det er ulik praksis rundt om i landet på om det offentlige og kirken bestiller alt arbeidet som skal utføres fra private aktører, eller om de ivaretar byggene selv med egne ansatte håndverkere. Vår vurdering er at det offentlige i størst mulig grad bør benytte egne, fast ansatte håndverkere.

Å gjennomføre istandsetting og vedlikehold via anbudsutsetting, krever omfattende ressurser til internkontroll og kontraktsoppfølging for å ivareta hensynet til kvalitet og langsiktighet. Det kan dessuten medføre at essensiell kunnskap om bygget går tapt for eier/kulturminneforvalter. Fast ansatte fagfolk kjenner bygningshistorikken, hvilke endringer som er gjort underveis – og ikke minst hvem som har utført dem. Om istandsetting og vedlikehold settes ut, mister eier/kulturminneforvalter kontrollen over denne kunnskapen, noe som kan medføre at neste runde med utbedring blir både dyrere og mer komplisert enn nødvendig.

Å utføre arbeidet med egne ansatte håndverkere, gir derimot det offentlige direkte kontroll over tjenestene, som igjen gir bedre kontroll over kvaliteten på tjenesteleveransen, samt forutsigbarhet for både arbeidsgiver og de ansatte. Dette muliggjør også langsiktig kompetansebygging i den offentlige virksomheten og sikrer at de ansatte har tilgang på et faglig fellesskap. Mulighetene for at den offentlige eieren/kulturminneforvalteren også kan bli lærebedrift, som igjen sikrer nyrekruttering, vil dessuten styrkes.

Fagforbundet erfarer at flere museer, stiftelser og senter for fartøyvern i større grad har egne ansatte håndverkere som utfører arbeidet, noe som gir resultater i form av høy kompetanse, økt rekruttering og mer stabile fagmiljøer.

Økt samarbeid mellom næringen og videregående skoler

For å styrke interessen og rekrutteringen til tradisjonshåndverk bør de videregående skolene legge til rette for at elevene innen bygg- og anleggsteknikk får prøve ulike tradisjonshåndverk underveis i opplæringsløpet. En mulighet er at elevene gjennom faget yrkesfaglig fordypning kan ha sin praksis i virksomheter som har denne type håndverk. De videregående skolene kan også inngå samarbeid med aktuelle miljøer, eksempelvis museer, kirker, stiftelser og senter for fartøyvern. Videre kan målrettede kompetansepakker for rådgivere på ungdomsskoler og i videregående opplæring bidra til at mulighetene som finnes for utdanning innen tradisjonshåndverk, gjøres bedre kjent blant elevene.

Justering av læreplaner og fordypningsområder i videregående opplæring

Mange av fagene i videregående opplæring på vg1-nivå har stor bredde, og de største fagene får gjerne mest oppmerksomhet. Læreplaner kan være krevende å endre fordi det ikke er «plass» til nye kompetansemål. Et sentralt spørsmål er derfor hva som bør ligge i grunnutdanningen og hva som bør inngå som videreutdanning, gjennom for eksempel bransjeprogram.

Riksantikvaren kan bidra til å avdekke om det finnes kompetansehull i dagens læreplaner, og eventuelt foreslå nye kompetansemål for de aktuelle faglige rådene (FRBA og FRHDP). Læreplaner på vg3-nivå kan også endres for å etablere fordypningsområder innen et lærefag. En læreplan med fordypningsområder gjelder ett lærefag og fører til samme fagbrev/svennebrev og samme yrkesbetegnelse, men læreplanen har ulike fordypningsområder eleven/lærlingen kan velge mellom.

Fagbrev nummer to og bransjeprogrammer

Ungdomskullene blir mindre og det er «kamp» om 16-åringene som søkere til yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Antall søkere vil trolig ikke øke i årene som kommer. En løsning kan være å flytte fagarbeidere fra en del av næringen til en annen for å gjennomføre et fag-/svennebrev nummer to, eller ta videreutdanning innenfor den fagutdanningen man allerede har.

Det er viktig for kompetanseutvikling i tradisjonshåndverksfagene å utvikle opplæringsprogram i bedrift som supplement til etablerte utdanningsløp på videregående-, fagskole og høyskole/universitetsnivå, eksempelvis i form av bransjeprogrammer. Tilbudene kan etableres sammen med næringen knyttet til tradisjonshåndverk. Bedriftene kan stå for kvalifiseringen av medarbeiderne, i samråd med Riksantikvaren.

Stabile rammebetingelser for universitets- og høyskoleutdanningene og fagskoler

De formelle utdannings situasjonene for tradisjonelt bygghåndverk har opplevd en bedring de siste tiårene, blant annet i utdanningsløpet av «restaureringshåndverkere» ved NTNU og ved flere fagskoler. Slike arenaer for spesialutdanning må støttes og utvikles over tid og sikres stabile rammevilkår.

Langsiktige programmer for istandsetting

Byggebransjen og satsingene på nybygg (istedenfor gjenbruk og ivaretagelse og rehabilitering av allerede eksisterende bygg) har lenge vært konjunkturavhengig, og dels har bransjen underminert distriktsvis og nasjonal fagopplæring gjennom import av rimelig utenlandsk arbeidskraft. Det tar tid å bygge stolthet og fornyet interesse for de ulike fagområdene i byggebransjen. Bedriftene må finne det lønnsomt over tid å sende sine medarbeidere på etterutdanning og spesialistkurs. Da må det være kontinuerlig påfyll av prosjekter. Kontinuitet i tilgang til håndverkerkompetanse kan sikres ved at Riksantikvaren støtter langsiktige programmer for istandsetting, også med FoU-støtte.

Klima og miljø

Søkelyset på klimarelaterte skader, klimaendringer og hvordan disse påvirker kulturmiljøforvaltningen er viktig. Her trengs det at strategien adresserer hvordan en kan sørge for økt kunnskap om disse problemstillingene, og ikke minst økt kompetanse hos de ansatte gjennom ulike opplæringsarenaer.

En aktiv klima- og miljøpolitikk er en forutsetning for å forvalte naturressursene, eller i dette tilfellet faste kulturminner som en ikke-fornybar ressurs. Byggebransjen er i dag en klimaversting. Som samfunn må vi endre måten vi bygger og forvalter samfunnets bygninger på radikalt i årene som kommer dersom vi skal klare å gjøre de nødvendige utslippskuttene for å hindre en katastrofal og irreversibel oppvarming av kloden. Økt vektlegging av sirkulærøkonomi gjennom bevaring, reparasjon, ombruk og gjenbruk i byggebransjen, vil endre måten det jobbes og tenkes på i dag. Vår vurdering er at oppmerksomheten om å bevare bygg som allerede finnes, kan gi positive ringvirkninger for yrkesgrupper med tradisjonell håndverkskompetanse. Det er derfor sentralt at håndverksstrategien bidrar til å sikre at denne kompetansen beholdes og videreutvikles nasjonalt.

Bestillerkompetanse, offentlige anskaffelser og krav om lærlinger

Eiernes bestillerkompetanse nevnes kort i utkastet til rammeverk. Dette er et stadig tilbakevendende tema hos våre medlemmer. Etterlatt inntrykk er at kompetansen på feltet er for varierende. Håndverksstrategien bør adressere dette, både av hensyn til kvalitet ved gjennomføring av prosjekter og ivaretagelse av at seriøsitetsbestemmelser. For Fagforbundet er det viktig at leverandører som får tildelt oppdrag fra det offentlige har dokumentert at de besitter den hensiktsmessige kompetansen, samt trygge lønns- og arbeidsvilkår, og at det kontrolleres at dette etterleves.

I bransjer der det er særlig behov for lærlinger pålegger lov om offentlige anskaffelser oppdragsgivere å stille krav om bruk av lærlinger i offentlige kontrakter. Mange fag innen tradisjonell håndverkskompetanse kan falle inn under denne bestemmelsen. Samtidig har enkelte kommuner, som for eksempel Oslo kommune gjennom Oslo-modellen, også vedtatt en egen lærlingbestemmelse som krever at det på områder der det er et klart definert behov for lærlinger, skal stilles krav til at minst 10 % av arbeidede timer er utført av lærlinger, og at leverandøren i kontraktsperioden er godkjent lærlingebedrift.

Fagforbundet mener at et slikt krav om bruk av lærlinger er et viktig grep for å sikre både rekruttering i fagene og at offentlige oppdrag går til seriøse håndverksbedrifter – gitt at dette følges opp både ved og etter inngåelse av kontrakter. Vi vil derfor råde Riksantikvaren til å også se på dette virkemiddelet i arbeidet med håndverksstrategien.